

ДОБРОЧИННІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Кириченко В. В.

доктор психологічних наук,
професор кафедри соціальної та практичної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-5210-6304

Богайчук Ю. В.

магістр психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті представлені результати емпіричного дослідження соціально-психологічного портрету осіб які займаються доброчинністю. Основною метою роботи є розуміння ціннісно-мотиваційних детермінант доброчинної діяльності, визначення ролі впливу особистісних рис на доброчинну поведінку. В роботі використані методологічні принципи психосемантичного моделювання імпліцитних уявлень особистості та методика діагностики міжособистісних відносин розроблена Тімоті Лірі, які емпірично розкривають особистісну проблематику доброчинної поведінки в контексті соціальної активності особистості, її соціально-психологічних потреб та мотивів. Загалом, у структурі уявлень про соціально-психологічний портрет людей схильних до доброчинності в розумінні людей, які займаються доброчинністю та які, не займаються доброчинністю значимими є особистісні характеристики з моральнісним («доброчинність», «відповідальність», («доброчинність»); діяльнісним («вміння працювати в команді», «надійність», «комунікативність», «працьовитість», «впертість», «активність») та когнітивним змістом («емпатійність», «розсудливість»). Спільним для людей, які займаються та не займаються доброчинністю у структурі соціально-психологічного портрету людини схильної до доброчинності є конструкти-характеристики «вміння працювати в команді», «емпатійність», «працьовитість». В обох підгрупах досліджуваних конструкти-характеристики «вміння працювати в команді», «емпатійність» мають позитивне значення, а «працьовитість» має негативне значення. Це може свідчити про їх важливість в структурі соціально-психологічного портрету людей схильних до доброчинності. За результатами дослідження було виявлено ряд характеристик соціально-психологічного портрету людей, які займаються доброчинністю. Досліджувані проявляють високий рівень відповідальності, можуть приносити в жертву свої інтереси, прагнуть допомогти і співчувати іншим; брати участь в групових подіях, співробітництві екзальтована потреба у поширенні дружельюбності на оточуючих; пошук визнання в очах найбільш авторитетних осіб групу; прагнення знайти порозуміння з іншими.

Ключові слова: особистість, риси особистості, доброчинність, війна, емпатія, інформаційна невизначеність, мотивація, мотиви, риси особистості.

Kyrychenko V. V., Bohaichuk Yu. V. Charity as a Socio-Psychological Characteristic in Times of War

The article presents the results of an empirical study on the socio-psychological profile of individuals engaged in charitable activities. The main objective of the study is to understand the value-motivational determinants of charitable behavior and to determine the role of personality traits in influencing charitable actions. The research employs methodological principles of psychosemantic modeling of implicit personal representations and Timothy Leary's Interpersonal Diagnosis of Personality to empirically reveal the personal issues of charitable behavior in the context of social activity, as well as the socio-psychological needs and motives of individuals.

Overall, the structure of perceptions regarding the socio-psychological profile of people inclined to charity both those who engage in charitable activities and those who do not includes significant personal characteristics with moral content («benevolence», «responsibility»), action-oriented content («ability to work in a team», «reliability», «communicativeness», «diligence», «stubbornness», «activity»), and cognitive content («empathy», «thoughtfulness»). Common characteristics for both groups include constructs such as «ability to work in a team», «empathy», «and diligence». In both subgroups, «ability to work in a team»

and «empathy» are positively valued, while «diligence» is negatively valued. This suggests their importance in the socio-psychological profile of individuals inclined toward charitable behavior.

The study identifies a range of characteristics in the socio-psychological profile of individuals who engage in charitable activities. These individuals exhibit a high level of responsibility, are willing to sacrifice their own interests, strive to help and empathize with others, participate in group events and cooperation, have an exalted need to spread friendliness to those around them, seek recognition from the most authoritative individuals in the group, and endeavor to find mutual understanding with others.

Keywords: personality, personality traits, charity, war, empathy, informational uncertainty, motivation, motives, personality traits.

Вступ. Повномасштабне російське вторгнення в Україну суттєво вплинуло на всі сфери життя країни. Серед цих сфер необхідно відзначити благодійний сектор та роль громадянського суспільства, які були одними з перших структур, що зуміли оперативно мобілізуватися та адаптувати свою діяльність до викликів воєнного часу. Проте, для оцінки реалістичності та масштабу всіх змін і тенденцій необхідна детальна систематизація та верифікація. Дослідження та наявні релевантні дані є ключовими для вибору найбільш відповідної стратегії роботи з сектором, який потребує підтримки.

Доброчинність розвивається дуже стрімко в теперішніх умовах у світі. Перша програма ООН встановила вісім цілей розвитку тисячоліття, допомогла зосередити зусилля на їх досягненні, надавши цінний план дій. Зараз таких цілей 17, першою з яких є – подолання бідності, за нею – подолання голоду, діяльність у сфері охорони здоров'я, освіта, гендерна рівність, доступ до чистої води і так далі. Останньою ж є мир, справедливість та сильні інститути. Доброчинна допомога є частиною втілення всіх цих цілей у реальність. Але, зважаючи на теперішнє зростання військових конфліктів по всій планеті, можливо, ця ціль стане однією з перших у списку, адже саме війна призводить до погіршення багатьох цілей ООН, які стоять першими у списку.

В умовах зростання кількості людей, котрі потребують допомоги, зокрема і благодійної, проблема піклування про психічне здоров'я стає вкрай актуальною (Колосова Н.) [3]. В теперішніх реаліях життя особистості може бути важко долати постійні стреси, продуктивно працювати, втілювати свої сильні сторони та приносити користь суспільству,

навіть тим, хто цілеспрямовано займається допомогою вразливим категоріям населення (Сіренко Ю.) [5]. Доброчинність як соціально-психологічне явище та особистісна характеристика належить до екзистенційних феноменів, які є об'єктом дослідження багатьох гуманітарних наук (Галай А., Дмитрієнко М., Ясь О.) [2, 3]. Актуальність дослідження підсилюється повномасштабною війною в Україні та процесами стратифікації суспільства, внаслідок чого спостерігається чітка поляризація у доходах і матеріальних можливостях населення, зубожіння більшості, зростання кількості тяжко хворих, інвалідів, безхатченків, категорії сімей і дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують допомоги та захисту, тому ця проблема має ще і соціально-психологічний зміст.

Дослідження доброчинності як психологічної риси особистості включають вивчення мотивації, поведінки та психологічних характеристик людей, які виявляють схильність до доброчинності (Алексеєнко Т.) [1]. Проаналізувавши відповідні дослідження, можна узагальнити наступні найбільш типові характеристики доброчинності як риси особистості.

Матеріали та методи. Дослідження проводилось впродовж 2023-2024 навчального року. Загальна вибірка складала 70 осіб (дорослі віком від 20 до 40 років). Для отримання емпіричних даних було використано тест діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі та методи психосемантичного моделювання імпліцитних уявлень особистості про особистісні риси осіб, які займаються доброчинністю. Статистична обробка даних проводилася за методом факторно-кореляційного аналізу за допомогою пакету статистичних програм STATISTICA 6.0. Дослідження проведено у співпраці з Богайчук Юлією Вікто-

рівною, магістранткою кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Результати. На основі факторно-семантичного поля, що представлено на рис.1.1., та результатів факторизації матриці психосемантичних асоціацій, які є атрибутами особистості, що схильні до добродійної діяльності ми визначили основні риси, які на рівні імпліцитних уявлень притаманні цій категорії осіб. У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 2 фактори, які пояснюють 44,63 % дисперсії. Основу першого фактору складають конструкти-характеристики позитивного полюсу «надійність» (0,63), «вміння працювати в команді» (0,87) та негативного полюсу «доброчливість» (-0,31), «відповідальність» (-0,58).. Враховуючи семантику виокремлених характеристик, можна назвати цей фактор як «доброчливість». Аналізований фактор пояснює 24,02% дисперсії.

Другий фактор (21,63 % дисперсії) складають конструкти-характеристики позитивного

полюсу «доброчливість» (0,41), «комунікативність» (0,42) та негативного полюсу «емпатійність» (-0,85) та «працьовитість» (-0,88). Враховуючи семантику цих слів, можна назвати фактор – «емпатійність-комунікативність».

Взаємозумовленими є такі конструкти-характеристики як «надійність» та «відповідальність»; «працьовитість» та «комунікативність»; «емпатійність» та «доброчливість». Іншими словами, надійність передбачає відповідальність, емпатійність передбачає добродійність.

Взаємовиключними є такі характеристики як «доброчливість» та «надійність», «вміння працювати в команді»; «відповідальність» та «вміння працювати в команді», «надійність». Виявлена конфліктна неузгодженість між виділеними характеристиками ймовірно пов'язана з усвідомленням людьми, які займаються добродійністю реальних та бажаних якостей добродійника. Взаємовиключність окремих конструктів-характеристик також є ознакою того, що представники дана вибірка

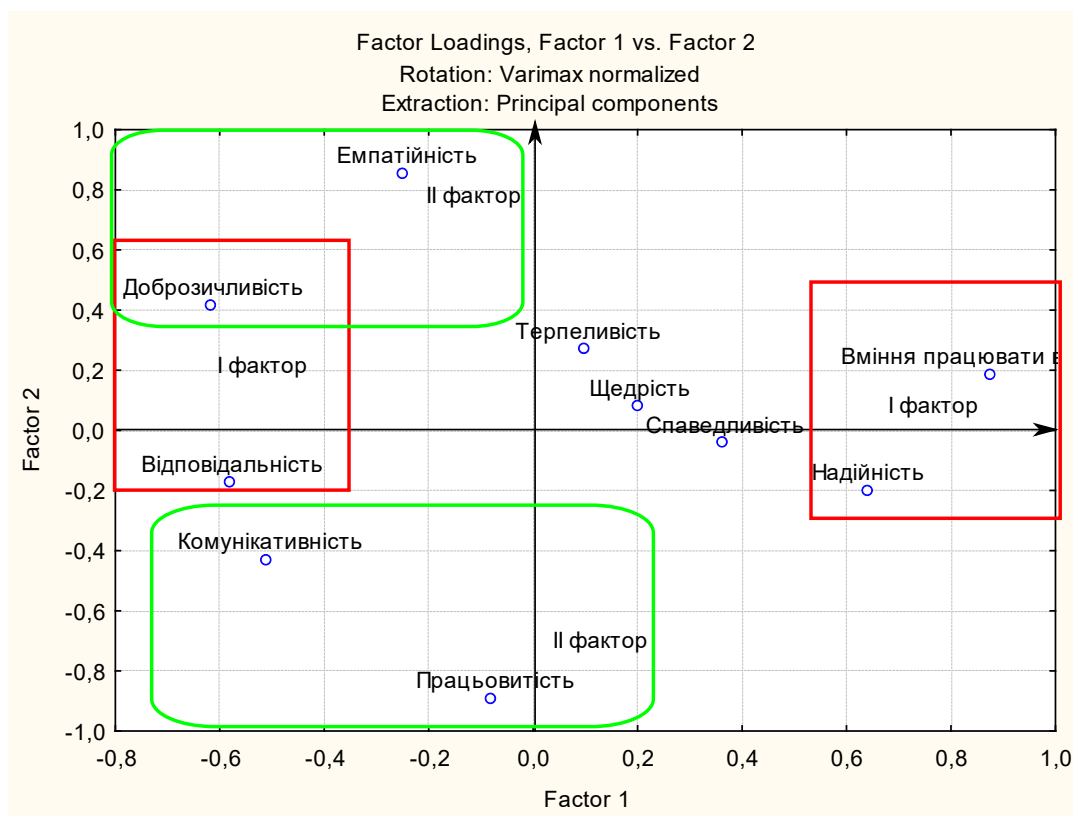

Рис. 1.1. Факторно-семантичне поле уявлень про соціально-психологічний портрет людей схильних до добродійності, осіб які займаються добродійністю

вважають, чим більше людина доброзичлива, тим менш надійною та відповідальною вона буде в різних командних співпрацях.

У результаті факторного аналізу семантичних конструктів, що представлено на рис.1.2., ми отримали семантичну модель імпліцитних уявлень про соціально-психологічні риси, які впливають на добротність у осіб, які не займаються цим видом соціальної активності. У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 3 фактори, які пояснюють 61,87 % дисперсії.

Основу **першого фактору** складають конструкти-характеристики позитивного полюсу «вміння» (0,85), «емпатія» (0,52) та негативного полюсу «працьовитість» (-0,66), «впертість» (-0,84). Враховуючи семантику виокремлених характеристик, можна назвати цей фактор як «емпатія працьовитість». Аналізований фактор пояснює 26,16 % дисперсії. **Другий фактор** (18,53 % дисперсії) складають конструкти-характеристики позитивного полюсу «щедрість» (0,78) та негативного полюсу

«толерантність» (-0,68) та «ініціативність» (-0,59). Враховуючи семантику цих слів, можна назвати фактор – «толерантність». На основі аналізу змістового наповнення виділені конструкти-характеристиками можна віднести до *моральнісних* («толерантність», «щедрість») та *діяльнісних* («ініціативність»). Взаємозумовленими є характеристики «толерантність» (-0,68) та «ініціативність» (-0,59) корелюють на рівні $r = 0,21$, що свідчить про слабкий прямий зв'язок. Для даної вибірки це свідчить про те, що чим більше людина має толерантне ставлення, тим більше вона буде проявляти ініціативність. Характеристики «ініціативність» (-0,59) та «щедрість» (0,78) корелюють на рівні $r = -0,27$, що свідчить про слабкий обернений зв'язок та їх взаємовиключність. Це може свідчити про те, що досліджувані, які не займаються добротністю, вважають, що чим більше людина щедра тим менше вона буде проявляти свою ініціативу добротності. «Толерантність» (-0,68) та «щедрість» (0,78) корелюють на рівні $r = -0,42$, що свідчить про

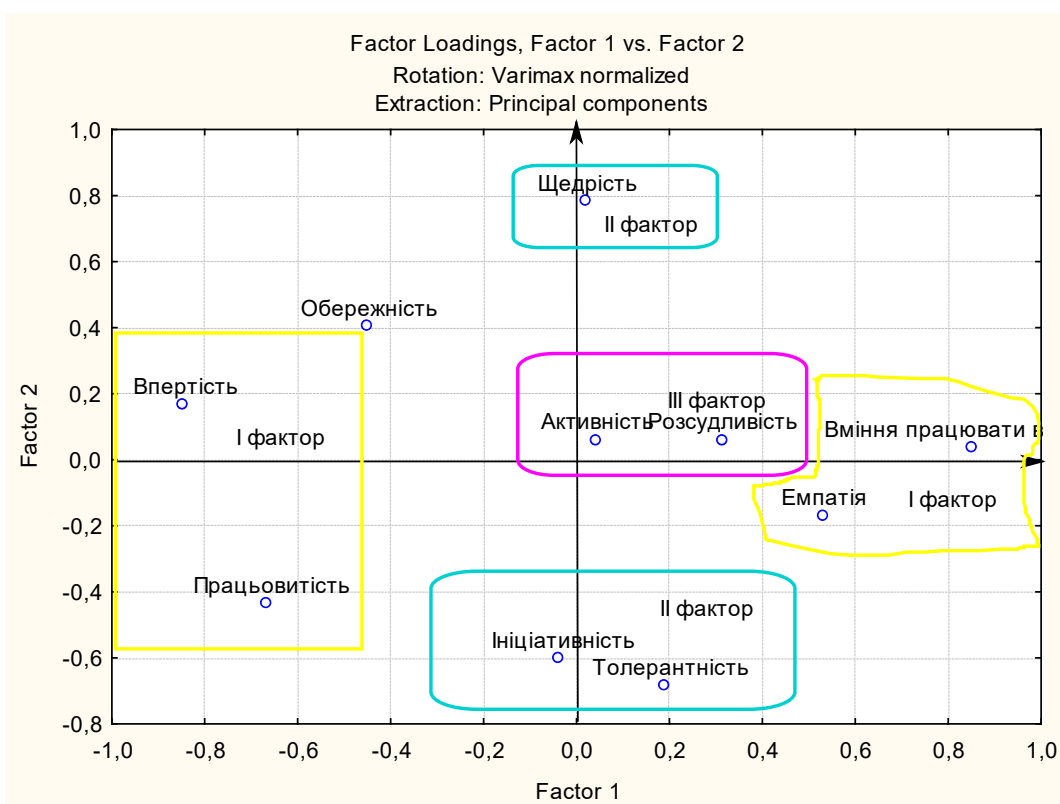

Рис. 1.2. Факторно-семантичне поле уявлень про соціально-психологічний портрет людей схильних до добротності, осіб які не займаються добротністю

середній обернений зв'язок та їх взаємовиключність. **Третій фактор** (17,17 % дисперсії) складають конструкти-характеристики позитивного полюсу «розсудливість» (0,82) та негативного полюсу «активність» (-0,90). Враховуючи семантику цих слів, можна назвати фактор – «розсудливість-активність». Виділені фактори можна віднести до *діяльнісних* («активність») та когнітивних («розсудливість»). Вони корелюють на рівні $r = -0,69$, що свідчить про середній обернений зв'язок. Для даної вибірки це свідчить про те, що чим більше людина яка схильна до доброчинності розсудлива тим менше буде проявлятися її активність. Іншими словами чим більше розсудлива людина, яка займається доброчинністю тим менше вона буде допомагати.

Для дослідження соціально-психологічного портрету осіб, що займаються доброчинністю та тих, хто не займається нею дав наступні результати ми використали методику тест діагностики міжособистісних відносин Т.Лірі.

Отримані дані свідчать про те, що досліджуваним, які схильні до доброчинності притаманні наступні характеристики: прагнуть покладатися на свою думку, але при цьому такі люди доброзичливі і люб'язні з усіма, орієнтуються на прийняття і соціальне схвалення, прагнуть задовольнити вимоги оточуючих, «бути хорошим» для всіх без урахування ситуації, прагнуть до цілей мікрогрупи. Проявлять високий рівень відповідальності, можуть приносити в жертву свої інтереси, прагнуть допомогти і співчувати іншим. Прагнуть до участі в групових подіях, співробітництві екзальтована потреба у поширенні дружельності на оточуючих; пошук визнання в очах найбільш авторитетних особистостей групи; прагнення знайти порозуміння з іншими. Виявляють гнучкість у контактах та комунікабельність, доброзичливість, жертовність, прагнення до діяльності, корисної всім людям, схильність до благодійності, милосердя, потреба справляти приємне враження (Рис. 1.3).

У досліджуваних, які не займаються доброчинністю найбільш є вираженими октанти: егоїстичність -12 балів (з 16 можливих, високий ступінь вираженості); підозрілість -11 високий ступінь вираженості (з 16 можливих).

Рис. 1.3. Психограма людей, які займаються доброчинністю

Отримані дані свідчать про те, що досліджуваним, які не займаються доброчинністю притаманні егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва. Відчуває труднощі в налагоджені контакти, що може відбиватись на низькій соціальній активності, боязнь поганого ставлення, замкнутість та скептичність. Можуть виявляти прояв невербальної агресії. Появляють незалежно-домінуючий тип міжособистісних стосунків з чіткою перевагою над іншими, що можна співвіднести з самовдоволеністю (чи самозакоханість), дистантністю, егоцентричністю, виражене почуття конкурентності та прагнення зайняти особливу позицію у групі. Домінування тут меншою мірою звернене на спільні з групою інтереси і не виявляється у прагненні вести людей за собою (Рис. 1.4).

Рис. 1.4. Психограма людей, які не займаються доброчинністю

Висновки. У структурі уявлень про соціально-психологічний портрет людей схильних до доброчинності в розумінні людей, які займаються доброчинністю та які, не займаються доброчинністю значимими є особистісні характеристики з моральнісним («доброзичливість», «відповідальність», («доброзичливість»); діяльнісним («вміння працювати в команді», «надійність», «комунікативність», «працьовитість», «впертість», «активність») та когнітивним змістом («емпатійність», «розсудливість»).

Спільним для людей, які займаються та не займаються доброчинністю у структурі соціально-психологічного портрету людини схильної доброчинності є конструкти-характеристики «вміння працювати в команді», «емпатійність», «працьовитість». В обох підгрупах досліджуваних конструкти-характеристики «вміння працювати в команді», «емпатійність» мають позитивне значення, а

«працьовитість» має негативне значення. Це може свідчити про їх важливість в структурі соціально-психологічного портрету людей схильних до доброчинності. За результатами дослідження було виявлено ряд характеристик соціально-психологічного портрету людей, які займаються доброчинністю. Досліджувані проявляють високий рівень відповідальності, можуть приносити в жертву свої інтереси, прагнуть допомогти і співчувати іншим; брати участь в групових подіях, співробітництві екзальтована потреба у поширенні дружельюбності на оточуючих; пошук визнання в очах найбільш авторитетних особистостей групи; прагнення знайти порозуміння з іншими. Вони виявляють гнучкість у контактах та комунікабельність, доброзичливість, жертвовність, прагнення до діяльності, корисної всім людям, схильність до благодійності, милосердя, мають потребу справляти приємне враження.

Список використаних джерел

1. Алексеевко Т. Доброчинність як засіб формування соціально значущих якостей особистості: теоретико-методологічний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 5. С. 32–37.
2. Галай А. Історія становлення та розвитку громадської доброчинної діяльності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 4. С. 45–49.
3. Дмитрієнко М., Ясь О. Доброчинність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність. *Розбудова держави*. 1994. № 6. С. 37–44.
4. Колосова Н. Європейські традиції меценатства в історії культури України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 3. С. 67–71.
5. Сіренко Н.М., Лункіна Т.І., Бурковська А.В. Соціальна відповідальність : навч. посіб.. Миколаїв : МНАУ, 2021. 216 с.

References

1. Halai A. (2012). Istoriia stanovlennia ta rozvytku hromadskoi dobrochynnoi diialnosti [The History of the Establishment and Development of Public Charitable Activities]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. № 4. S. 45–49. [in Ukrainian]
2. Dmytriienko M., Yas O. (1994). Dobrochynnist yak atribut hromadianskoho suspilstva: istoriia i suchasnist [Charity as an Attribute of Civil Society: History and Modernity]. *Rozbudova derzhavy*. № 6. S. 37–44. [in Ukrainian]
3. Sirenko N. M., Lunkina T. I., Burkovska A. V. (2021). Sotsialna vidpovidalnist [Social Responsibility] : navch. posib.. Mykolaiv : MNAU. 216 s. [in Ukrainian]
4. Kolosova N. (2013). Yevropeiski tradytsii metsenatstva v istorii kultury Ukrainy [European Traditions of Patronage in the History of Ukrainian Culture]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. № 3. S. 67–71. [in Ukrainian]
5. Aliksieienko T. (2014). Dobrochynnist yak zasib formuvannia sotsialno znachushchykh yakosteï osobystosti: teoretyko-metodolohichni aspekt [Charity as a Means of Forming Socially Significant Qualities of Personality: Theoretical and Methodological Aspect]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 5. S. 32–37. [in Ukrainian]